

IGOR JOVANOVIĆ
OŠ VELI VRH PULA
E-mail: igorj@ymail.com

IGOR ŠAPONJA
SŠ EKONOMSKA ŠKOLA PULA
E-mail: sapax2@gmail.com

Stručni članak
94(497.5Pula)“18/19“(091)

Pulska mjesta rasonode i mjesta boli kao dio kulture sjećanja

Ovaj se rad bavi poviješću nekoliko mikrolokacija (Valerijin park, gradska tržnica, Mornarička bolnica, Mornarički kasino) u gradu Puli – u kontekstu istraživanja urbane, etničke i kulturne povijesti grada. Povijest grada isprepletena je rimskim, mletačkim, austrijskim, francuskim i mnogim drugim utjecajima. Ipak, za razvoj grada, najvažniji je period Austro-Ugarske Monarhije koji je oblikovao sve što je Pula danas. Zahvaljujući izboru Pule za glavnu austrougarsku ratnu luku, grad je obogaćen mnoštvom urbanističkih vrednota. Pula je procvjetala u kratkom roku i doživjela modernizaciju kao nijedan hrvatski grad u to vrijeme. Grad je obogaćen bolnicom, mornaričkim parkom, gradskom tržnicom i zgradama u kojima ljudi još uvijek žive. Nadalje, kroz dvadeseto stoljeće grad se nastavio razvijati. Procvat doživljava za vrijeme socijalizama prvenstveno zahvaljujući razvoju brodogradnje, a potom i turizma. Kroz kulturu sjećanja na određene lokacije u gradu Puli osmišljena je radionica za učenike

Ključne riječi: povijest Pule, Austro-Ugarska Monarhija, urbanistički razvoj, kultura sjećanja

Uvod

Tekst sadrži povijesni razvoj rada Pule kroz 19. i 20. stoljeće te prijedlog radionice za učenike s pripremljenim nastavnim listićima koji se odnose na kulturu sjećanja odnosno prijedlog načina obilježavanja mjesta boli i tuge kao što su bolnica i groblje te mjesta rasonode na primjeru gradske tržnice, „Marine Casina“ i gradskih parkova. Navedena mjesta imaju veliku važnost za stanovnike Pule, njihov svakodnevni život, socijalizaciju i identitet.

Nakon nekoliko stoljeća mletačke uprave i kratkog razdoblja francuske vlasti nad Istrom, 1815. cijela regija dolazi pod vlast Habsburgovaca. Već od 1820-ih godina zamijećena je važnost pulskog zaljeva koji će omogućiti sigurno sidrište za flotu tadašnje Monarhije. Započinje izgradnja popratnih utvrda koje će potaknuti razvoj grada koji je u to vrijeme još bio unutar srednjovjekovnih zidina.

Sredinom 19. stoljeća car Franjo Josip I. odabrao je Pulu za središnju ratnu luku (*Zentralkriegshafen*). Pula se počela puniti strancima, koji su za nekoliko godina postali njenim građanima. U nazočnosti Franje Josipa I., dana 9. 12. 1856. postavljen je kamen temeljac za izgradnju pomorskog arsenala, buduće ratne luke i brodogradilišta koje će postati okosnica razvoja grada. Time započinje proces modernizacije. Grade se pomorske utvrde, komunalna infrastruktura, vojarne, pomorski arsenal, stambene zgrade, bolnice, škole. Nadalje, 1876. Pula se željeznicom povezuje pravcem Beč-Trst, a 1898. u Puli je otvorena prva narodna tiskara u Istri (čime započinje tiskanje *Naše sloge*).¹ Ubrzo dolazi do znatnog povećanje broja stanovništva: godine 1811. Pula ima 786 stanovnika, 1881. u gradu živi 25.173, a 1910., Pula broji 59.041 stanovnika. Veći dio stanovništva služio se talijanskim jezikom, zatim hrvatskim ili slovenskim, a nešto manje njemačkim i mađarskim jezikom dok su po etničkom sastavu grad činili Talijani, Nijemci, Slovenci, Česi, Hrvati.² U tom razdoblju dolazi do urbanog i kulturnog razvoja koji će do Prvog svjetskog rata obilježiti grad. Ubrzano se grade nove i dograđuju već izgrađene utvrde u samom gradu i okolici, fortifikacijski sustav doveden je do impozantnih razmjera. U razdoblju od 1815. do 1918. Austro – Ugarska monarhija u Puli je izgradila 26 velebnih utvrda, 8 topničkih bitnica, šezdesetak baterija, rovove, podzemne tunele te mnoge građevine koje su bile u službi austrougarske mornarice. Pulska ratna luka jedna je od najutvrđenijih luka Europe. Grade se Hidrografski zavod i Zvezdarnica (1863. – 1869.), zatim izgrađena je i prva gradska plinara (1871.), mornarički klub („Marine Casino“), novo kazalište (1880.), javno kupalište „Bagno polese“ (1885.) i Mornarička crkva „Die Garnisonkirche – Madonna del Mare“. Godine 1896., gradi se novi sustav vodovoda i nova bolnica, a 1904. pušten je u pogon javni električni tramvaj. Već 1908., u Puli su djelovala četiri kina, a dnevne su novine čak izvještavale o „konkurenciji kinematografa“ u gradu. Glavni se zvao Excelsior.³ Do 1918., otvoreno je desetak kina. Početkom dvadesetog stoljeća u Puli se gradi moderna zgrada nove tržnice, 1911. grad dobiva rodilište i ginekologiju dok je 1913. izgrađen novi, veći i prostraniji „Marine Casino.“⁴ Pula postaje moderni multietnički grad u kojem izlaze više glasila na talijanskom, hrvatskome i njemačkom jeziku (*Il popolano dell'Istria, La Provincia, Pola, L'Istria, Slavenska Misao, Naša Sloga, Südösterreichische Nachrichten, Illustrierte Österreichische Riviera-Zeitung, Brioni Insel-Zeitung*).

U gradu se osjeća suživot „talijanske“, „slavenske“ i „njemačke“ Pule. Zbog potreba za radnom snagom, pogotovo u brodogradilištu, u Pulu dolazi novo stanovništvo koje se naseljava u napuštene kuće oko gradskog Foruma i ispod Kaštela, dok su se drugi dio stanovništva naselio u okolnim prigradskim naseljima i kontradama (Arena, San Martin, Portaurea, Zaro, San Policarpo, Della Stazione, Siana, San

1 Darko Dukovski, *Povijest Pule*, (Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2011), 126.

2 Male Balota, *Puna je Pula*, (Zagreb: Zora, 1954), 73.

3 Kino, istarska internetska enciklopedija, <https://www.istrapedia.hr/en/natuknice/1543/kino>, (posjet 11.12.2022.)

4 Dukovski, *Povijest Pule*, 127.

Michele i Veruda). Glavni i najveći dio radništva Pule činili su arsenaloti, tj. radnici brodogradilišta – Arsenala. Pripadali su velikoj obitelji i taj se osjećaj održao do danas. Žensko stanovništvo grada čine domaćice koje su uglavnom bile nezaposlene ili su radile u klasično ženskim zanimanjima kao što su krojačice.⁵

U Puli su na početku dvadesetog stoljeća boravile mnoge poznate ličnosti kao što je irski pisac James Joyce koji je u Puli radio kao profesor engleskog jezika. Zatim, bili su to još Robert Koch i Paul Kupelwieser, Emil Škoda, Isidor Weinberger, Karl Wittgenstein i mnogi drugi koji su na mnoge načine doprinijeli boljitku Pule i njene okolice.⁶

Početak Prvog svjetskog rata Pula postaje važna točka na vojnoj karti Europe. Tek nakon objave rata Italije Austro-Ugarskoj, 23. 5. 1915., u gradu se osjeća ratno stanje. Tajnim Londonskim ugovorom iz 1915., između zemalja Antante i Italije, Istra je obećana Italiji. Kao glavna i najveća ratna luka Austro – Ugarske Monarhije te kao baza mornaričkog zrakoplovstva, Pula je bila među glavnim metama zračnih napada (sveukupno 41 zračni napad tijekom rata). Zbog direktne ratne opasnosti stanovništvo južne Istre deportirano je u druge krajeve Monarhije. Pulske su izbjeglice većinom preseljene u logor Wagnera gdje su dočekale kraj rata.

Potapanje bojnog broda „Viribus Unitis“ na samom kraju rata, 1. 11. 1918. u kojem je život izgubilo oko 400 mornara predstavlja kraj jednog i početak novog razdoblja u kojem će ulaskom talijanske vojske doći do promjene državne vlasti. Pula je gospodarski slomljena te nastaju nove promjene unutar ekonomskih, sociopolitičkih i etničkih struktura. Dolaskom Italije društveno i kulturno uređenje u gradu potpuno se mijenja. Započinje razdoblje emigracijskih valova u kojim će mnogi potaknuti talijanskom vlašću, a kasnije i razvojem fašizma napustiti Pulu, a i Istru. Način na koji će se nove talijanske vlasti odnositi prema građanima Pule moglo se vidjeti i za „Krvavi“ Prvi maj 1920. kada su u radničkim prosvjedima ubijena četiri radnika.⁷ Uskoro je Pula izgubila status važnog vojno-pomorskog grada, a postala je upitna i sudbina pomorskog arsenala. Nakon utemeljenja „Societa anonima cantiere navale Scoglio Olivi“, pulski arsenal je reduciran, a brodogradilište stagnira. U srpnju 1920., samo dva dana prije spaljivanja Narodnog doma u Puli, osnovan je „Fascio di Combattimento“. Ulični sukobi između antifašista i fašista postaju sve češći. Bio je to početak etničkog čišćenja Slavena u Puli i Istri. Talijansko razdoblje vladavine Pulom obilježila je arhitektura racionalizma koja je arhitekturom veličala fašizam. Izgrađene su mnoge zgrade od kojih se ističu zgrade Banco d’Italia i zgrada današnje pošte. Kulturni život grada bio je u svrsi režima. Pula je imala svoj nogometni klub Grion, a sve popularnije bilo je koturaljkanje i hokej na koturaljkama (L’ Hockey Club Excelsior Pola postaje prvak Italije 1922.). Pula postaje talijanski provincijalni grad koji stagnira do početka Drugog svjetskog rata.

5 Ibid., 134.

6 Tatjana Slišković Arambašin, *Koliki su te voljeli, moja Pulo!*, (Zagreb – Pula: Matica hrvatska – Odjel za opću upravu, gospodarske i društvene djelatnosti grada, 1996)

7 Herman Buršić, *Od ropstva do sloboda: Istra 1918 – 1945*, (Pula: C. A. S. H., 2011), 27.

Nakon ulaska u rat, uvedena su ograničenja (zabranjena prodaja kave, ograničena prodaja ulja, maslaca, masti). Antifašistička oporba u ilegali dobivala je sve više pristaša i aktivnih članova koji spremno dočekuju kapitulaciju Italije u rujnu 1943., ali ne uspijevaju zauzeti grad. Talijanska vojska prepušta grad nacističkoj Njemačkoj koja se služi pulskim brodogradilištem za popravak svojih brodova te kao sigurnu luku za podmornice. Upravo zato grad postaje meta savezničkih bombardera koji prvi put bombardiraju Pulu 9. 1. 1944. Bilo je to najveće razaranje u dugoj povijesti grada.⁸ Početkom svibnja 1945. započinje bitka za oslobođenje Pule. Dana 2. 5. 1945., u osnovnoj školi „Giuseppe Giusti“ (danas OŠ Tone Peruška) osnovan je Gradski Narodnooslobodilački odbor (NOO) za Pulu. Njemački se vojnici povlače na utvrđeni Muzil gdje se i predaju nakon nekoliko dana. Pula je prolazila kroz političku i društvenu tranziciju kakvu su prolazili svi gradovi Istre i Slovenskog primorja.

Nedugo nakon oslobođenja, u svibnju 1945. partizani prepuštaju Pulu saveznicima, a tzv. Morganova linija dijelila je Istru na dva dijela. Pula i Trst su činili Zonu „A“ i njima je upravljala Saveznička vojna uprava dok je Zonom „B“, koju je činio ostatak Istre upravljala Vojna uprava Jugoslavenske armije.⁹ Na mirovnim pregovorima u Parizu postaje očito da će veći dio Istre pripasti slavenskoj strani što će dovesti do novih emigracijskih valova većinom talijanskog stanovništva. Dolazi do sukoba suprotstavljenih strana, a sve kulminira u kolovozu 1946., eksplozijom na kupalištu Vergarola u kojem život gubi najmanje 60-ak osoba. Bila je to najveća poslijeratna tragedija u gradu koja je potaknula masovno iseljavanje talijanskog stanovništva. Iseljavanje je trajalo nekoliko mjeseci, do ožujka 1947. Osim Talijana, iseljavali su se i Hrvati koji se nisu slagali s novim režimom. Bilo je i slučajeva useljavanja Talijana koji su htjeli živjeti u komunizmu. Ipak, Pula je ostala bez $\frac{3}{4}$ svog stanovništva. U gradu je ostalo otprilike 3.600 stanovnika. U polunapušteni grad naseljavaju se stanovnici iz istarske unutrašnjosti, a kasnije i iz različitih krajeva novonastale države. Brodogradilište „Uljanik“ otkupljeno je od talijanskih vlasti i počelo djelovati unutar nove države. Započela je kulturna i urbana obnova grada.¹⁰

Pula i dalje ostaje vojni grad. Jugoslavenska narodna armija (JNA) nasljeđuje objekte prijašnjih vojski, uspostavlja se mornarički centar u kojem tisuće mornara služi vojni rok, a mnogi nakon odsluženja vojnog roka i ostaju u gradu. Pedesetih godina dvadesetog stoljeća dolazi do normalizacija života. U gradu su 1954. postojale tri kino dvorane: Beograd, Dom kulture i Partizan (nešto kasnije otvorena su kina Zagreb i Istra). Iste godine započinje Pulski festival domaćeg filma (*Festival jugoslavenskog igranog filma*). Pula ponovo postaje važna na političkoj karti zbog blizine Brijuna koji od 1947. postaju Titova rezidencija što dovodi do čestih posjeta mnogih državnika tog razdoblja pogotovo nakon osnivanja Pokreta nesvrstanih.¹¹

8 Dukovski, *Povijest Pule*, 371.

9 Ibid., 206.

10 Dukovski, *Povijest Pule*, 242.

11 Ibid., 261.

Turizam postaje važna grana gospodarske djelatnosti, a razvija se i socijalni turizam. Stoga, šezdesete i sedamdesete godine dvadesetog stoljeća ostale su u pamćenju kao godine dobrog života. Zbog blizine zapada i blizine Trsta dolazi do pojave potrošačke kulture, a 1962. u Puli se otvara prva samoposluga. Dolazi do širenja grada i priljeva novog stanovništva, a Pula ponovno postaje multietnička. Otvaranje Jugoslavije prema svijetu Puli je donijelo niz pogodnosti, posebice u gospodarstvu. Zahvaljujući turizmu, gospodarskoj djelatnosti u koju se najviše ulagalo, dolazi do gospodarskog rasta. Nastankom Pokreta nesvrstanih, gospodarska suradnja s Trećim svijetom bitno podiže standard stanovništva. Brodogradilište „Uljanik“ postaje među najpoznatijima u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Uz „Uljanik“, u gradu su postojale i mnoge druge tvornice, poput Tvornice laboratorijskog stakla „Boris Kidrič“, tvornice cementa „Giulio Revelante“, tvornica plinobetona „Siporex“, poduzeća za montažu, proizvodnju, brodogradnju i nautički turizam „Tehnomont“, tvornice plastičnih žbuka „Bojoplast“ kao i druga manja, ali uspješnija poduzeća. Zahvaljujući Mati Parlovu (osvajanje naslova olimpijskog prvaka 1972., te naslovu amaterskog i profesionalnog prvaka svijeta 1974. i 1978.), boks postaje najtrofejniji pulski sport, a pulski glumac Igor Galo glumi u nizu zapaženih uloga u nekim od najznačajnijih ostvarenja jugoslavenske kinematografije. U 80-ima, nakon smrti Josipa Broza Tita, započinje krizno razdoblje u kojem turizam postaje sve važnija grana gospodarstva.¹²

Grad Pula, kao i Istra bivaju pošteđeni razaranja u Domovinskom ratu. Tijekom devedesetih, dolazi do novih etničkih promjena u sastavu stanovništva grada. Vojna lica povezana s Jugoslavenskom narodnom armijom iseljavaju, a izbjeglice od kojih će mnogi postati novi građani useljavaju u grad.¹³ Započinje proces privatizacije poduzeća nakon kojeg će propasti mnoga poduzeća i mnogi mali poduzetnici. Promijenio se i politički život grada; dolazi do demokratskih promjena i uspostave višestranačja, a od 1. 7. 2013., Hrvatska ulazi u Europsku uniju (EU). Tada, započinju novi izazovi, ali i novi problemi. Brodogradilište „Uljanik“ je 2012. privatizirano i uskoro započinje loše poslovanje koje će nakon 150 godina postojanja dovesti do stečaja 2019.¹⁴ Pred Pulom i njezinim građanima su novi izazovi, novog i nepoznatog razdoblja u kojem je upitno hoće li Pula upasti u stagnaciju ili imati snage za neki novi uzlet.

12 Dukovski, *Povijest Pule*, 274.

13 Darko Dukovski, *Istra u Domovinskom ratu*, (Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2018), 175.

14 Pavlović, Milan. „Pulsko brodogradilište Uljanik ide u stečaj!“, *Glas Istre*, <https://www.glasistre.hr/pula/brodogradiliste-uljanik-ide-u-stečaj-588184> (posjet, 21. 10. 2021.)

2.Radionica

Tema radionice: Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine.

Cilj radionice: doprinijeti boljem poznavanju prošlosti i sadašnjosti Pule i u skladu s time vrednovati razdoblje od druge polovice 19. stoljeća do danas.

Domena: A. Društvo

Predmetni ishod: POV OŠ A.8.1. Učenik analizira međusobne odnose i dinamiku u pojedinim društvima tijekom 20. stoljeća. POV OŠ D. B.1. Učenik analizira različita državna uređenja i politike sklapanja međudržavnih saveza u 20. i 21. stoljeću.

Povezanost s nastavnim predmetima: Hrvatski jezik, Geografija, Likovna kultura.

Povezanost s međupredmetnim temama: Učiti kako učiti: 3. ciklus, Poduzetništvo: A.3.1, B.3.2., Uporaba IKT: 3. ciklus, Zdravlje: B.3.1.B, B.3.2.B, Građanski odgoj i obrazovanje: A.3.1., A.3.3., A.3.4., A.3.5., C.3.4., Održivi razvoj B.3.1., C.3.3., C.3.4.

Ishodi na razini aktivnosti:

Učenici će:

- analizirati politike sjećanja različitih režima kroz njihov odnos prema pulskim mjestima sjećanja
- objasniti ulogu sjećanja u izgradnji identiteta na odabranim primjerima
- objasniti utjecaj trenutnih političkih i društvenih prilika na shvaćanje prošlosti
- usporediti povijesni kontekst i specifične pojave u Puli u 20. i 21. stoljeću kroz zadane primjere.

Metode i oblici rada: frontalni rad, individualni rad, rad u skupini, istraživački rad

Nastavni materijal radionice: nastavni listići, fotografije, slike, sheme, grafički organizatori.

Aktivnosti učenika: razgovor, čitanje i rad na pisanim i slikovnim povijesnim izvorima, analiza povijesnih i slikovnih izvora, pitanja i odgovori, fotografiranje, skiciranje

Povijesni tehnički koncepti: Vrijeme i prostor; Uzroci i posljedice; Usporedba i sučeljavanje; Rad s povijesnim izvorima: Kontinuitet i promjena.

Vrednovanje: Vrednovanje kao učenje (VKU) – liste procjene za rad u skupinama; Vrednovanje za učenje (VZU) – izlazne kartice

Objašnjenje radionice:

Radionica je namijenjena učenicima osmih razreda osnovnih škola te učenicima prvih i drugih razreda srednjih škola. Zbog obilja povijesnih izvora i materijala radionica je predviđena za rad u skupinama i rad na dva školska sata. Za potrebe ovoga rada prikazano je nekoliko nastavnih aktivnosti te nisu navedeni svi pisani i slikovni izvori odnosno grafički organizatori (radionica sadrži dvadeset i dvije slike i fotografije, trinaest pisanih povijesnih izvora i tri grafička organizatora koji su zastupljeni u radionici te prijedlog rada za terensku nastavu).¹⁵

Prijedlog aktivnosti izvođenja radionice ovisi o aktivnostima učitelja koje su planirane za takav oblik nastave jer se radionica može odraditi na nastavnom satu, ali i na terenskoj nastavi. Fokus je radionice na obradi mjesta rasonode i mjesta boli kao kulture sjećanja u gradu Puli u vremenskom razdoblju od kraja 19. stoljeća pa do današnjih dana jer su navedena mjesta kontinuitet u javnom prostoru grada. Namjera je zainteresirati i potaknuti učenike na istraživanje pulske prošlosti te na kritičko promišljanje određenih razdoblja pulske povijesti. Sličan model radionice i terenske nastave može se primijeniti u drugim gradovima. Materijali se sastoje od povijesnog konteksta navedenog mjesta, prijedloga kulture sjećanja za određeno mjesto te od fotografija, slika, povijesnih izvora i grafičkih organizatora. Učenici se dijele u pet skupina. Svaka skupina dobiva po dva nastavna listića za rad, slikovni materijal (fotografije ili slike navedene lokacije) ili grafičke organizatore. Nakon rada u skupini i analize povijesnih izvora, učenici po skupinama prezentiraju svoje odgovore i formuliraju zaključke.

2.1. Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine

Prva skupina: Mjesto rasonode – Valerijin park

Nastavni listić br. 1

Parkovi kao mjesto rasonode

Nakon antičkog graditeljskog razdoblja, 19. stoljeće i početak 20. stoljeća (do propasti Austro – Ugarske Monarhije) razdoblje je koje je zasigurno presudno u prostornom razvitku i preporodu Pule. Grad se tada proširio na okolni prostor izvan svojih obrambenih zidina. Jedna od glavnih značajki prostornog uređenja Pule u austrougarskom razdoblju su javni parkovi. Parkovi i drvoredi nastali u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća javljaju se kao novost u urbanom krajoliku grada. Njima su afirmirani novi socijalni modeli života, strani lokalnom stanovništvu, a tipični za građansku sredinu uvezenu iz habsburške urbane sredine. Lijepo uređeni i dobro održavani služili su osim za uljepšavanje grada i kao mjesta za pasivnu i aktivnu

15 Radionica je u cijelosti prezentirana na je državnom stručno-znanstvenom skupu za učitelje i nastavnike povijesti u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj u on-line okruženju (ZOOM aplikacija). Skup je organizirala Agencije za odgoj i obrazovanje od 1. do 3. rujna 2021.

rekreaciju pulskih građana: sport, odmor, razonodu, okupljanja i slično. Parkovne površine Pule čine samo mali dio bogatog kulturnog i povijesnog nasljeđa tijekom tri tisuće godina njezina postojanja.

(Petrović, Monika i Katarina Zenzerović. *Arena i okolni parkovi – nekad i danas: izložba = L’Arena e i parchi cirostanti, un tempo e oggi: mostra = The Arena and the nearby parks – past and present: exhibition* Pula: Arheološki muzej Istre, 2018, 64 -84).

Odgovori na pitanja:

1. Zašto su parkovi mjesta rasonode?
2. Što park(ovi) danas znače stanovnicima koji žive u blizini?
3. Što su parkovi nekada značili građanima Pule?
4. Zašto su parkovi važni za kulturno i povijesno nasljeđe grada Pule?

2.2. Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine.

Prva skupina: Mjesto rasonode – Valerijin park (Slika 1)

Nastavni listić br. 2

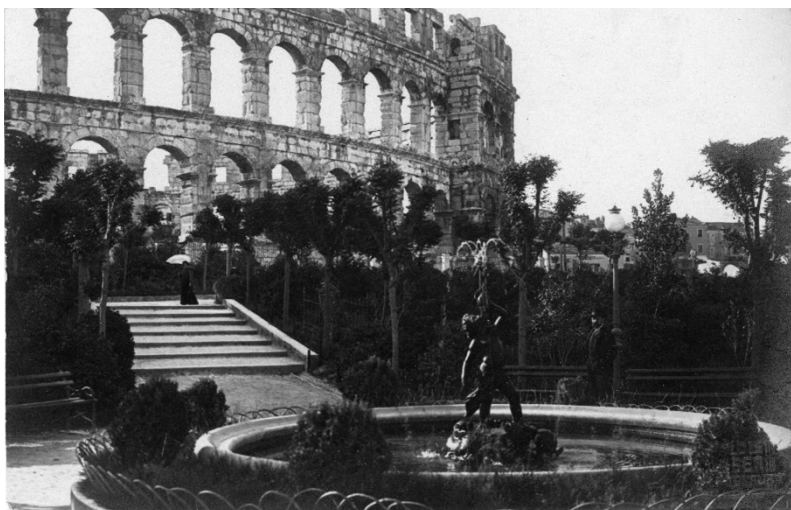
Valerijin park

Valerijin park je gradski perivoj u Puli u neposrednoj blizini Amfiteatra. Nastao je u razdoblju od 1890. do 1893., kao posljedica širenja parkovnog zelenila prema Amfiteatru. Park je posvećen Mariji Valeriji (1868.-1924.), najmlađoj kćerki austrijskog cara Franje Josipa I. i carice Elizabete – popularne Sissi.

(Petrović, Monika i Katarina Zenzerović. *Arena i okolni parkovi – nekad i danas: izložba = L’Arena e i parchi cirostanti, un tempo e oggi: mostra = The Arena and the nearby parks – past and present: exhibition*. Pula: Arheološki muzej Istre, 2018, 64 -84).

Odgovori na pitanja:

1. Po kome je park dobio ime?
2. Zašto je nastao?
3. Gdje se nalazi park?
4. Kada je park izgrađen?
5. Istraži! Postoji li razlika između riječi park i perivoj? Što zaključuješ?

Slika 1: Spomenik Amoru u Valerijinom parku – PPMI- 53463.jpg

2.3. Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine.

Druga skupina: Mjesto tuge i boli – Mornarička bolnica (Slika 2)

Nastavni listić br. 1

Mornarička bolnica u Puli

Mornarička bolnica u Puli sagrađena je 1861. za potrebe austrougarske mornarice. Službeni naziv u to doba bio je carski i kraljevski (K. u. K) Marinespital. Primarna joj je svrha bila zbrinjavanje mornara, vojnih postrojbi, novaka, kao i učenika strojar-ske škole i drugih vojnih ustanova. U literaturi se projekt bolnice općenito pripisuje tehničkom kapetanu, inženjeru Victoru Domaszewskom, predstojniku Građevinskog odjela Mornaričke sekcije Ministarstva rata u Beču. Vojna bolnica imala je oko pet stotina kreveta dovoljnih za pružanje medicinske skrbi za 5.000 do 10.000 ljudi. Tijekom svoje burne povijesti bolnica je zbog političkih i drugih događaja nekoliko puta mijenjala ime. Nakon 1918., Mornarička bolnica ostaje u vojnoj namjeni kao Ospedale Regio Marina, a od 1948. nastavlja djelovati kao Vojna bolnica u Puli. U prvim je godinama nakon Drugoga svjetskog rata, zbog nedostatka medicinskog osoblja u civilnoj bolnici Vojna bolnica pružala usluge i civilnim stanovnicima Pule i Istre te sudjelovala u organizaciji javne zdravstvene službe. Konačno je napuštena 1991., a Ministarstvo obrane Republike Hrvatske u travnju 1992., preuzima zgradu. Odlukom Vlade Republike Hrvatske zgrada je ubrzo predana na korištenje Medicinskom centru Pula. U napuštenu je zgradu 2000. preseljen dio Opće bolnice Pula. Vojna bolnica u Puli primjer je historicističke gradnje austrougarske građevinske tradicije. Godine 2017., dio je zgrade Mornaričke bolnice predan na korištenje pulskom Sveučilištu Juraja Dobrile te je čitav kompleks bolnice 2021. postao dio kampusa Sveučilišta.

(Matticchio, Davor i Luka Matticchio. *Konzervatorska podloga kompleksa Mornaričke bolnice u Puli 2019.*, 5. https://www.unipu.hr/_download/repository/Konzervatorska_podloga/TEKST/3_BOLNICA%20TEXT%201%202020_07_02_crno.pdf) (posjet 2. 8. 2021.)

Odgovori na pitanja:

1. Pokušaj saznati lokacije pulskih bolnica kroz povijest grada.
2. Je li zgrada bolnice imala istu namjenu (služila istoj svrsi) od izgradnje do današnjih dana?
3. Objasni zašto je je postojala potreba izgradnje vojne bolnice u Puli?
4. Tko je imao bolju zdravstvenu skrb: vojnici ili civilno stanovništvo? Obrazloži.
5. U kojem je arhitektonskom stilu izgrađena Mornarička bolnica? Opiši glavne karakteristike toga arhitektonskog stila na primjeru Mornaričke bolnice?
6. Koja će biti funkcija Mornaričke bolnice u budućnosti?

Slika 2: Mornarička bolnica, <https://www.istria-culture.com/vojna-bolnica-u-puli-i136>, (posjet 2.8.2021.)

2.4. Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine

Mornarička bolnica – mjesto boli kao dio kulture sjećanja

Nastavni listić br. 2

Mornarička bolnica – mjesto tuge i boli

Osim ozlijeđenih i ranjenih vojnika koji su stradali u ratovima i ratnim operacijama tijekom prve polovice 20. stoljeća u bolnici su se liječili i vojnici zahvaćeni raznim epidemijama. Zdravstveni i sanitarni problemi podjednako su pogađali civilno i vojno stanovništvo Istre. Na borbenu spremnost mornaričkih postrojbi značajno su utjecale i epidemije pospješene niskim higijenskim standardom poput tifusa, dizenterije i tuberkuloze. Grad koji se tijekom druge polovice 19. stoljeća ubrzano širio i primao veliki broj doseljenika nije bio opremljen za borbu s jačim epidemijama zaraznih bolesti. U to je vrijeme poboljšavanje vojaka i mornara u garnizonima, iz godine u godinu, zbog nastupa epidemijskih bolesti, bilo visoko. Malaria je uzrokovala veliko poboljšavanje među vojnicima, osobito u godinama od 1863. do 1866., od koje je bolovalo od 300 do 4.000 vojnika i mornara. U bolnici su se liječili i oboljeli od teške epidemije španjolske gripe 1918. Godine 2020. zbog sve većeg broja zaraženih Covidom-19 u Istri, Mornarička bolnica je egzistirala kao Covid bolnica gdje su bila osigurana 64 kreveta za smještaj zaraženih pacijenata.

(Matticchio, Davor i Luka Matticchio. *Konzervatorska podloga kompleksa Mornaričke bolnice u Puli 2019.*, 2 – 5. https://www.unipu.hr/_download/repository/Konzervatorska_podloga/TEKST/3_BOLNICA%20TEXT%201%202020_07_02_crno.pdf) (posjet 2. 8. 2021.)

Odgovori na pitanja:

1. Na primjeru Mornaričke bolnice objasni zašto i na koji način se mogu komemorirati mjesta boli?
2. Tko se liječio u Mornaričkoj bolnici?
3. Tko ima potrebu sjećati se vojnika? Zašto?
4. Od kojih su se bolesti liječili vojnici? Što ti to govori o zdravstvenim i socijalnim prilikama u Puli toga vremena?
5. Koja su povijesna sjećanja povezana s ovim spomenikom (obiteljsko sjećanje, kulturno/vjersko sjećanje, nacionalno/državno sjećanje)?
6. Raspitaj se u svojoj obitelji. Jesu li muški članovi služili vojni rok? Tko i kada?

2.5. Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine

Treća skupina: Mjesta razonode i zabave – gradska tržnica (Slika 3)

Nastavni listić br. 1

Pulska tržnica

Tržnica je tradicionalno mjesto susreta i okupljanja građana, turista, obrtnika, seljaka, važno mjesto okupljanja, kupnje, razmjene i razonode, a nerijetko i centar gradskog života. Osim što su živopisno i kompleksno mjesto uz tržnice se ne veže samo opskrba hranom već one razvijaju društveni život. Gradnja zgrade pulske tržnice započela je 1902., a svečano je otvorena 1. 4. 1903. Tržnica je svojom željeznom konstrukcijom predstavljala tadašnje građevinsko čudo, a i danas je nazivaju najljepšom hrvatskom tržnicom. Uređen je i prostor otvorene tržnice koji je, radi zaštite od sunca i nametnika, zasađen kestenovima koji su u međuvremenu izrasli u pravu šumu zelenog pokrova tržnice. U prizemlju tržnice s lijeve strane bila je ribarnica (baš kao i danas), a s desne strane ledara. Na katu se prodavalo voće i povrće dok su ispred bile kućice za prodaju gotove hrane. Mjesto gdje se danas nalazi zelena tržnica s već zasađenim stablima divljeg kestena koristili su seljaci iz okolnih sela za prodaju povrća, mlijeka, jaja, te sitne stoke. Godine 1997., izvršena je temeljita rekonstrukcija u svrhu zadovoljenja svih zahtjeva moderne trgovine. Ambijent je ugodan, a zadržao je i duh romantike, naročito na katu zgrade.

(Tržnica Pula, <https://www.trznica-pula.hr/trznica> (posjet, 2. 8. 2021.).

Odgovori na pitanja:

1. Kako bi objasnili značaj tržnice ?
2. Na koji bi način napravili sjećanje na tržnicu?
3. Što simbolizira tržnica u jednom gradu osim nabavke namirnica?
4. Koja su povijesna sjećanja povezana s tržnicom (obiteljsko sjećanje, kulturno/vjersko sjećanje, nacionalno/državno sjećanje)?
5. Upitaj svoje ukućane. Odlaze li na pulsku tržnicu? Koliko često i s kojom namjerom? Zabilježi njihova iskustva.

Slika 3: Tržnica – vanjski dio – PPMI – 52789. jpg

2.6. Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine

Treća skupina: Mjesta razonode i zabave – gradska tržnica

Nastavni listić br. 2

Tržnica kao mjesto razonode i identiteta

Gradske tržnice svjedoci su ekonomskog i društvenog razvoja grada, pokazatelji prilika u kojima žive njegovi stanovnici. No tržnice su i mjesta komunikacije, upravo se na ovom mjestu uspostavlja veza između ljudi i hrane putem neposrednog odnosa s proizvođačima i prodavačima namirnica. To je mjesto druženja, izmjene znanja i vještina, razmjene recepata, mjesto komunikacije sugrađana. Iako nam se ponekad čini da ondje „samo“ nabavljamo namirnice, zapravo na tržnicama otkrivamo identitet grada i njegovih stanovnika. Namirnice koje ondje kupujemo govore o vrlo važnom aspektu nematerijalne kulture – prehrani, stilske odlike arhitekture tržnog prostora svjedoče o kulturnim utjecajima, multikulturalni karakter pokazuje migratorni karakter lokalnoga stanovništva. Značaj tržnice očituje se ne samo u ponudi proizvoda koji su dostupni kupcima već predstavlja i mjesto koje čuva „duh“ grada i njegovu nematerijalnu tradiciju.

(Tržnica – trbuh grada, <https://ppmhp.hr/trznica-trbuh-grada-3/> (posjet 2. 8. 2021.).

Odgovori na pitanja:

1. Posjeti zgradu tržnice te opiši što se danas nalazi u prizemlju, a što na prvom katu? Usporedi današnji raspored trgovina s rasporedom iz 1903. Što zaključuješ?
2. Prošeći se i razgledaj zelenu tržnicu. Koje se namirnice prodaju? Tko ih prodaje?
3. Koja je razlika u načinu prodaje namirnica u prošlosti i danas?
4. Istraži u kojem je arhitektonskom stilu sagrađena pulska tržnica? Opiši glavne karakteristike toga arhitektonskog stila na primjeru pulske tržnice?
5. Skicirajte/fotografirajte zgradu tržnice.
6. Poveži svoje znanje s razvojem Pule krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Zašto je sagrađena velika tržnica?

2.7. a) Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine

Četvrta skupina: Mjesto rasonode – Mornarički klub – „Marine Casino“ (Slika 4)

Nastavni listić br. 1

Mornarički klub – „Marine Casino“

Mornarički kasino je kao secesijska palača izgrađen 1872. u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, a bio je arhitektonski dragulj Pule. Sagrađen je prema projektu arhitekta Friedricha Adama iz Münchena te ubrzo postaje mondeno okupljalište tadašnje pulske elite. Zabavne večeri, ali i stručna predavanja, učinili su Mornarički kasino pretresnim te je 1910. srušen, a 1913., izgrađeno je još impresivnije zdanje prema projektu bečkog arhitekta Ludwiga Baumanna. Izgrađen je po uzoru na engleske klubove sa svrhom njegovanja društvenih i duhovnih vrijednosti te podupiranja znanstvenih i pomorskih aktivnosti. Za vrijeme talijanske uprave nad gradom kasino je pretvoren u Palazzo del Governo, sjedište vlasti Istarske provincije. Nakon priključenja Pule Hrvatskoj i Jugoslaviji, zgrada je ponovno dobila ulogu za koju je bila i izgrađena pa je postala Dom JNA. U samostalnoj Hrvatskoj nosi naziv Dom hrvatskih branitelja (ponekad zvan i Dom oružanih snaga), a najznačajnija ekskluzivna institucija u njoj je svakako carska i kraljevska (K. u. K) Mornarička biblioteka.

Dom hrvatskih branitelja u Puli (Dom oružanih snaga), Istrapedija. Istarska internetska enciklopedija, <https://www.istrapedija.hr/hr/natuknice/1595/dom-hrvatskih-branitelja-u-puli-dom-oruzanih-snaga> (posjet 13.12. 2022.).

Odgovori na pitanja:

1. Zašto je osnovan i koja je bila namjena Mornaričkog kluba – „Marine Casina“?
2. Kada je i u koliko faza izgrađen Mornarički klub – „Marine Casino“ ?
3. U kojem je arhitektonskom stilu sagrađen Mornarički klub – „Marine Casino“?
Opiši glavne karakteristike toga arhitektonskog stila na primjeru Mornaričkog kluba – „Marine Casina“?
4. Koja se knjižnica nalazi u zgradi? Po čemu je značajna?
5. Koje je nazive Mornarički kasino imao kroz povijest? Što ti to govori?

Slika 4: Mornarički kasino – druga faza – PPMI – 53211.jpg

2.7. b) Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine

Četvrta skupina: Mjesto rasonode – Mornarički klub – „Marine Casino“

Nastavni listić br. 2

Mornarički kasino kao mjesto rasonode

Mornarički je kasino ubrzo je postao skupljalište tadašnje elite Pule. Zgrada je bila zatvorenog tipa, namijenjena članovima Znanstvenog društva, a članovi su mogli biti časnici, svećenici, stručnjaci čiji je rad bio vezan uz austro-ugarsku mornaricu. Civil je mogao postati članom društva tek ako su njegovo članstvo prihvatili članovi samog društva. U „Marine Casinu“ održavale su se zabave i plesne večeri, predavanja, kazališne predstave, koncerti i filmske projekcije. U pedesetim godinama 20. stoljeća u zgradi je otvoreno kino, a istovremeno su se priređivali plesovi i maturalne zabave. U 1980-im godinama velika je dvorana postala pravom gradskom univerzalnom salom: zamjenjivala je tijekom tih dvaju desetljeća zatvoreno pulsko kazalište, bila je kino, bila je dio pulskog filmskog festivala, priređivale su se likovne i druge izložbe. Početkom 21. stoljeća u zgradi se tradicionalno održava Sa(n)jam knjige u Istri.

Dom hrvatskih branitelja u Puli (Dom oružanih snaga), Istrapedija. Istarska internetska enciklopedija, <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/1595/dom-hrvatskih-branitelja-u-puli-dom-oruzanih-snaga> (posjet 13.12. 2022.).

Odgovori na pitanja:

1. Tko je sve i zašto posjećivao Mornarički kasino?
2. Na koji se način bavljalo nekad, a tko se i na koji način zabavlja danas u zgradi?
3. Što ti to govori o razvoju pulskog društva?
4. Upitaj svoje ukućane jesu li posjećivali Mornarički kasino/Dom JNA/Dom hrvatskih branitelja i s kojom namjerom? Zabilježi njihova iskustva.
5. Koji se kulturni događaj održava danas u zgradi Doma hrvatskih branitelja? Jesi li ga posjetio?
6. Istraži informacije o Pulskom filmskom festivalu. Nacrtaj lentu vremena s najvažnijim događajima iz povijesti festivala.
7. Koja su povijesna sjećanja povezana s Mornaričkim kasinom (obiteljsko sjećanje, kulturno/vjersko sjećanje, nacionalno/državno sjećanje)?

2.8. Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine

Peta skupina: Mjesto tuge i boli – Mornaričko groblje (Slika 5)

Nastavni listić br. 1

Mornaričko groblje

Ubrzanim razvojem austrougarske ratne mornarice te razvitkom grada i povećanjem broja njegovih stanovnika više nije bilo dovoljno ukopnih mjesta na grobljima oko gradskih crkvi i novih područja grada pa je izgradnja novih postala prvorazredno pitanje. Tako se javila potreba za izgradnjom Mornaričkog groblja. Neki autori ističu da je gradnja počela 1849., ali je vjerojatnije da se to zbililo 1862. Od 1870. zbog neugodnog zadaha, pokojnici su se počeli pokapati pojedinačno. Smrću kontraadmirala Janka Vukovića, koji je stradao u eksploziji bojnog broda „Viribus Unitis“ 1. 11. 1918., označen je i završetak austrougarskog razdoblja te kratkotrajan prelazak Pule, austrougarske flote i pomorske tvrđave u ruke Narodnog vijeća Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Nakon ulaska talijanske vojske u Pulu, Mornaričko groblje pod imenom „Cimitero R. Marina di Pola“ nastavilo je i pod novom vlašću ispunjavati svoju funkciju. Na njemu su do kapitulacije Italije u rujnu 1943. pokapani talijanski mornari i vojnici te civili. U tijeku Drugoga svjetskog rata na groblju je pokopano tristotinjak talijanskih i njemačkih vojnika te civili poginuli u angloameričkim zračnim napadima na grad 1944. i 1945. Kratkotrajnim oslobodenjem Pule, pod anglo-američkom vojnom upravom do 1947. na groblju pokapani su pripadnici engleskih i američkih snaga te Puljani poginuli u borbi za sjedinjenje Istre matici zemlji. Posljednji pokop jednog austrougarskog mornaričkog časnika, kapetana korvete Dagoberta Müllera von Thomammühla, pronalazača plovila na zračnom jastuku – hovercrafta, bio je 1956., a tijelo je položeno u obiteljsku grobnicu. Nije poznat točan broj pokopanih, no prema pojedinim procjenama ima oko 40.000, mada brojke pokopanih variraju od 43.000 do 100.000 ljudi ili čak do 150.000. Općina Pula je 1960. proglasila je Mornaričko groblje spomen- grobljem.

(Perović, Branko. *Mornaričko spomen groblje Pula, Cimitero memoriale della marina di Guerra Pola, K.u.K. Marinefriedhof Pola*. Galizana/Gallesano: Tiskara Nova, 2006.)

Odgovori na pitanja:

1. Zašto dolazi do potrebe izgradnje Mornaričkog groblja?
2. Tko je tamo pokapan i zašto?
3. Koji su povijesni događaji opisani u tekstu?
4. Što misliš zašto se razlikuju procjene u broju pokopanih na groblju?
5. Pronađite i usporedite nekoliko nadgrobničkih spomenika iz austrougarskog vremena, vremena talijanskog kraljevstva i vremena njemačke okupacije. Koje razlike i koje sličnosti uočavate?

Slika 5: Mornaričko groblje – PPMI 51617.jpg

2.9. Povijest i kultura sjećanja u 20. i 21. stoljeću. Uloga institucija u čuvanju kulturne baštine

Peta skupina: Mjesto tuge i boli – Mornaričko groblje

Nastavni listić br. 2

Mornaričko groblje – mjesto boli

Tijekom Prvoga svjetskog rata na njemu su pokopane žrtve brodske nesreće parobroda Baron Gautsch (1914.) i članovi posade potopljenih bojnih brodova Szent Istvan i Viribus Unitis (1918.) kao i preminuli od teške epidemije gripe posljednje ratne zime (1917./18.). Na groblju je pokopano dvanaest austrougarskih i jedan turski admiral. Na groblju se nalazi i spomen ploča prvom časniku francuske podmornice Curie, poručniku fregate Chaillezu koji je poginuo 1914. prilikom ulaska u pulsku luku. Na groblju je na svečan način pokopan i proglašen herojem Nazario Sauro, obješen zbog izdaje Austro-Ugarske, zatim podmorničari s talijanskih podmornica „F-14“ i „Medusa“. Na posebnom mjestu je spomenik dvojici mornara – Františku Kouckom, mornaričkom vodniku i Ljubomiru Krausu, mornaru iz Zagvozda u Dalmaciji, koje je Prijeki sud zbog pobune i neuspjelog bijega ratnim brodom na stranu saveznika osudio na smrt. Strijeljani su 11. 5. 1918. u dvorištu Mornaričke kaznionice u Puli. Uz mornaričke časnike, na Mornaričkom groblju su pokopani i mnogi znanstvenici koji su radili u pulskoj zvjezdarnici i Hidrografskom zavodu austrijske ratne mornarice poput Roberta Mullera hidrografa, jednog od pionira u istraživanju geomagnetizma, Emila Rittera von Kneusel – Herdliczke, ravnatelja pulske zvjezdarnice i mnogih drugih.

(Dobrić, Bruno. „Carsko i kraljevsko mornaričko groblje u Puli“. *Hrvatska revija* (1330-2493) br. 3, (2008): 44-52.)

Literatura:

- Arambašin, Slišković Tatjana. *Koliki su te voljeli, moja Pulo!* Zagreb-Pula: Matica hrvatska – Odjel za opću upravu, gospodarske i društvene djelatnosti grada, 1996.
- Balota, Mate. *Puna je Pula*. Zagreb: Zora, 1954.
- Buršić, Herman. *Od ropstva do slobode: Istra 1918. – 1945*. Pula: C. A. S. H., 2011.
- Dobrić, Bruno. „Carsko i kraljevsko mornaričko groblje u Puli“ *Hrvatska revija* (1330-2493) br. 3, (2008): 44-52.
- Dom hrvatskih branitelja u Puli (Dom oružanih snaga), Istrapedija. Istarska internetska enciklopedija, <https://www.istrapedija.hr/hr/natuknice/1595/dom-hrvatskih-branitelja-u-puli-dom-oruzanih-snaga> (posjet 13.12. 2022.)
- Dukovski, Darko. *Povijest Pule: deterministički kaos i jahači apokalipse*. Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2011.
- Dukovski, Darko. *Istra u Domovinskom ratu*. Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2018.
- Kino, istarska internetska enciklopedija, <https://www.istrapedija.hr/en/natuknice/1543/kino> (posjet 11.12.2022.)
- Marinović, Marijana. *Nastava povijesti usmjerena prema ishodima učenja. Metodički priručnik za nastavnike povijesti*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje, 2014.
- Matticchio, Davor i Luka Matticchio. Konzervatorska podloga kompleksa Mornaričke bolnice u Puli 2019. https://www.unipu.hr/_download/repository/Konzervatorska_podloga/TEKST/3_BOLNICA%20TEXT%201%202020_07_02_crno.pdf (posjet 2. 8. 2021.)
- Mornarička bolnica, <https://www.istria-culture.com/vojna-bolnica-u-puli-i136> (posjet 2.8.2021.)
- Pavlović, Milan. „Pulsko brodogradilište Uljanik ide u stečaj!“, *Glas Istre*, <https://www.glasi-stre.hr/pula/brodogradiliste-uljanik-ide-u-stecaj-588184> (posjet 21. 10. 2021.)
- Petrović, Monika i Katarina Zenzerović. *Arena i okolni parkovi – nekad i danas: izložba = L’Arena e i parchi ciostanti, un tempo e oggi: mostra = The Arena and the nearby parks – past and present : exhibition*. Pula: Arheološki muzej Istre, 2018.
- Perović, Branko. *Mornaričko spomen groblje Pula, Cimitero memoriale della marina di Guerra Pola, K.u.K. Marinefriedhof Pola*. Galižana/Gallesano: Tiskara Nova, 2006.)
- Trškan, Danijela. „Terenski rad u nastavi povijesti – učenje metodom otkrivanja“. *Povijest u nastavi*, Vol. V, br. 10 (2) (2007): 207-216.
- Tržnica Pula, <https://www.trznica-pula.hr/trznica> (posjet 2. 8. 2021.).
- Tržnica – trbuh grada, <https://ppmhp.hr/trznica-trbuh-grada-3/> (posjet 2. 8. 2021.).

SUMMARY

*PLACES OF LEISURE AND PAIN IN PULA AS PART
OF THE CULTURE OF REMEMBRANCE*

In its rich history, Pula had a lot of ups and downs that affected both the development of the city and Istria itself, but we can say with certainty that the two key moments were the period of the Roman Empire and the period of the Habsburg Monarchy, i.e. the Austro-Hungarian Monarchy. After several centuries of Venetian administration and a short period of French rule over Istria, the entire region came under the rule of the Habsburgs in 1815. Already in the 1820s, the importance of the Pula Bay, which would provide a safe haven for the fleet of the monarchy of the time, was noticed. The construction of accompanying fortifications begins, which will stimulate the development of the city. In addition, it was necessary to build infrastructure for military needs, which will give Pula great prosperity. Pula became a crossroad of roads and trade, a meeting place for builders, sailors, peasants, workers, nobility and officers who moved here during the period. The city expands beyond the walls, a shipyard opens, Istria is connected by railway to the rest of the Monarchy, barracks and schools are built and various institutions are opened. These buildings are still recognizable sights of the city of Pula. After the First World War, the Austro-Hungarian Monarchy disappears from the political map of Europe and Pula falls under the Kingdom of Italy. It was the beginning of the dark period of Italian fascism, which would be succeeded by German Nazism. After the Second World War, Pula falls under the socialist Yugoslavia, and experiences a new boom thanks primarily to shipbuilding industry and tourism. Since the independence of Croatia, Pula will experience more significant changes in which it will encounter, as in the entire 20th century, constant migrations stimulated by the turbulent events of the recent past. In the workshop we have prepared, students will learn about the development of the city through examples of city locations divided into places of entertainment and leisure, which is a novelty itself in history teaching, but also places of sadness and pain, in this way learning about the turbulent history of their city in the century in which Pula changed six different states.

Key words: the history of Pula, Austro-Hungarian Monarchy, urban development, the culture of remembrance